

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi:10.54688/ayd.1260416
Araştırma Makalesi/Research Article

DARFUR KRİZİNİN İKLİM GÖÇMENLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE DARFUR CRISIS IN THE CONTEXT OF CLIMATE
MIGRATION

Nur ÇELİK EFŞAN¹ Vedat YILMAZ²

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
05/03/2023

Kabul:
28/06/2023

Çevre kaynaklı göç olarak da bilinen iklim göçü, sınırlı kaynaklar nedeniyle kuraklık, su kıtlığı ve gıda güvenliği gibi temel ihtiyaçları karşılamada ciddi zorluklar yaşayan Afrika ülkelerinde yaygın olarak görülmektedir. 21.yüzyılda Afrika’da yaşanan iklimsel stresin yatay bir göç hareketi yanı sıra sınır aşan bir göç hareketi ile devam edeceği beklenmektedir. Çalışmanın amacı literatürde iklime bağlı göçün ilk örneklerinden gösterilen Sudan’ın Darfur eyaletinde yaşanan “iklim değişikliğinin” bölgeden yapılan göçlerde nasıl bir etki yarattığının ortaya konması ve uluslararası dış politikanın müdahale alanı haline gelmesiyle bir insani krize dönüşmesinin değerlendirilmesidir. Çalışma bu nedenle Afrika’daki iklimsel değişikliklerin yaşanan siyasal istikrarsızlıklarla birleşerek nasıl toplumsal şiddete dönüştüğünün ve bir güvenlik meselesi haline geldiğinin ortaya konması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada Darfur’da yaşanan insani krizi tetikleyen makro güçler olan ABD, Çin ve Rusya gibi devletlerin Sudan Hükümeti’nin yönetsel zafiyetlerinden yararlanmak suretiyle krizi tırmandırarak Sudan’ın kaynakları üzerindeki paylaşım hedeflerini sürdürecekleri sonucuna ulaşılmıştır. İç siyasetini sakınleştiremeyen Sudan’da demokrasi, insan hakları ve çevrenin low politics konular olmaya devam edeceği, toplumsal barışın uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanmasının güçleştiği ortaya konmuştur. Bölgedeki şiddet olaylarının yükselişinin farklı etnik unsurlardan oluşan kamplardaki yaşantıyı etkileyerek yeni sosyo politik sorunlara neden olacağı düşünülmektedir. Türkçe ve İngilizce literatürün tarandığı çalışmada yapılabilecek yeni araştırmalara ışık tutacak öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu anlamda Türkçe literatüre katkı yapması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Darfur, İklim Değişikliği, İklim Göçmenliği, İklimin Güvenlikleştirilmesi

Jel Kodları: J61, R23, Q54, F22

¹**Sorumlu Yazar:** Doktorant, Gümüşhane Üniversitesi, ORCID:0000-0002-8210-3139, ncelikefsan@gmail.com

² Doçent Doktor, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-4624-9824, vedatyilmaz1977@gmail.com.

Atf: Çelik Efşan, N. & Yılmaz, V. (2023). Darfur Krizinin İklim Göçmenliği Bağlamında Değerlendirilmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 14 (1), 370-399.

Abstract

Article Info

Received:
05/23/2023

Accepted:
19/06/2023

Climate migration, also known as environmentally induced migration, is commonly witnessed in African countries that experience serious difficulties in meeting basic needs such as drought, water scarcity, and food security due to limited resources. Climate-related stress experienced in Africa in the 21st century will continue with both horizontal migration within the continent and migration across borders. The aim of the study is to reveal the impact of “climate change” in Sudan’s Darfur Region, which is known to be one of the first examples of climate-related migration in the literature, and the impact of foreign (or international, one of them is enough) intervention to the migration patterns that paved the way of humanitarian crises in the region. For this reason, The study reveals that how the climatic changes in Africa led to political instability, social violence and a security threat. In the study, it was concluded that the macro powers (states such as the USA, China and Russia) that triggered the humanitarian crisis in Darfur will continue their goals of sharing Sudan's resources. It is foreseen that these states will escalate the crisis by taking advantage of the administrative weaknesses of the Sudanese Government in order to achieve this. It has been revealed that democracy, human rights and the environment will continue to be low politics issues in Sudan, which cannot calm down its domestic politics, and it has become more challenging to ensure the long-term sustainability of social peace. It is argued that the rise of violence in the region will affect the living conditions in camps consisting of various ethnic groups and cause new socio-political problems. In the study, in which Turkish and English literature were reviewed, it has been aimed to provide insights and develop recommendations for further research. It is expected that this study will contribute to the Turkish literature in this regard.

Keywords: Africa, Darfur, Climate Change, Climate Migration, Climate Securitization

Jel Codes: J61, R23, Q54, F22

Extended Summary

Climate migration, which refers to environmental migration, means that there are generally scarce resources in the world, it is seen intensely in African countries that have difficulties in providing first-degree vital needs such as drought, thirst, and food security. Since the extent of migration in Africa varies even between regions with different climatic conditions, climate-related migration movements are frequently observed. The operation has the greatest impact on African countries, the spread of the effects of drought in the summer months, the experienced process of the concept of climate migration can be exemplified in the African continents. The climatic stress experienced in Africa is associated with a transboundary migration movement instead of a horizontal migration movement is expected to continue. Because social peace in other regions in Africa and the foundation of trust has not been established. For this reason, it is stated that the number of irregular migrants directed to European countries, which are the target of migration from African countries, which are the source of migration, has exceeded 1 million people in the last 1 year (Sezik, 2022:147). The subject of this study is that the climatic disasters in the Darfur state of Sudan have escalated the violence and become a security issue in the region. Darfur is an economically underdeveloped region today. Conflicts due to the rise of poverty in the region insufficient infrastructure, limited access to capital and deterioration in the ecosystem increase the vulnerability to climate change with the knowledge that drought threatens 12 million hectares of rain-fed agricultural land annually, it is stated that more than 10 million people were affected by drought in 1971 and 2002 (Zakieldeen, 2007). The aim of the study is to reveal how the climate change in the state of Darfur, located in the Northwest of Sudan, which is accepted as the first example of climate-related migration in the literature, is a determinant in forced migrations and violence from the region, and the regions transformation into a humanitarian crisis as it becomes an intervention area of international foreign policy. Qualitative research techniques were used in the study and a literature review was made. In the study, how drought, famine and plant deprivation in Darfur turned into violence as a problem of sharing among the different ethnic elements that make up Sudan is illustrated in the light of global climate change parameters in Africa. Global warming is among the low politics issues in African countries where drought and famine are experienced, whereas the environment creates a change at a level that can be positioned among the high politics issue that affect the political stability and socioeconomic life and unfair administrative practices. The climatic and political stress experienced in Sudan, which covers a rich area in underground and above ground resources, caused great loss of life in the region, and that the people had difficulties in accessing drinking water and food due to the start of internal revolts on April 15, 2023, where political stability could not be achieved. It may be the subject of a new research whether the political instability experienced since the Darfur Crisis has created a domino effect by going to the root of the current rebellions. The conflict between the Sudanese Army and the Janjawid-based paramilitary Rapid Support Forces seem to have directly affected the internal politics in Sudan and exposed the Sudanese people to a new immigration event. Migration has an acceptable effect on policy orientation and policy production (Tuncel & Ekici, 2019: 53). The armed forces of Janjawid, who suppressed the rebellions through the government in 2003 during the uprisings in Darfur state, entered a power race against the Sudanese Government, and their roles in the political power race changed. At this point, the goal of ending the war, which was in the first place in the government program, could not be achieved. Democracy, human rights and the environment will continue to be low politics issues in Sudan, which cannot calm its domestic politics, and it paints a picture impossible to ensure the long-term sustainability of social peace. The desire of global Powers such as the USA, China, and Russia to exploit the underground resources in the region makes the region an element of sharing. In the conclusion part of the study, observations about the life of Syrian refugees in the camps in Turkey, where the violence in the region and the security gap may escalate due to ethnic differences in the camps, are evaluated within the scope of the possibilities that can be experienced. The sample can be evaluated in a socio-economic context with surveys and observations on people who are settled or living in camps. It is thought that the data to be collected for the multi-level analysis of the humanitarian crisis will shed light on the studies to be carried out to evaluate the dimensions of the crisis.

1. Giriş

Çevresel sorunlar 1960'lı yıllara kadar küçük çaplı olarak görülmüştür. 1970'lere gelindiğinde ise artan endüstrileşmeye bağlı olarak çevre kendini yenileyemez hale gelmiştir. Küresel düzeyde artan çevre tahribatları küresel iklim değişikliğine neden olmakta, yaşanan iklim felaketleri insanları yaşadıkları alanları terk etmeye, göç etmeye mecbur bırakmaktadır. Dünyada yaşanan bu ekolojik değişimler iklim değişikliği sonucunda gelişmekte; doğal afetler, kuraklık, tarımsal arazinin verimsizleşerek kullanılmaz hale gelmesi gibi nedenlerle yaşamı doğrudan etkilemekte, iklim değişikliğinden etkilenen insan grupları daha yaşanabilir alanlara göç etme eğilimine girmektedir.

Yaşamın temel kaynağı olan su küresel ısınma ile birlikte her geçen gün azalmaktadır. Bu durum hem gündelik yaşamı hem de tarımsal faaliyetleri etkilemektedir. Ekonominin tarıma dayalı olduğu bölgelerde suya gereksinim daha fazla olduğundan susuzluk, kuraklık ve elverişsiz iklim koşulları su kaynakları çevresine yerleşen toplulukları doğrudan etkilemektedir. Gelişmemiş ülkelerde modern tarım tekniklerinin kullanılmaması ile birlikte su kaynakları yetersiz hale gelmekte, tatlı su kaynaklarının antropojenik etkenlerle kirletilmesi ve kullanılmaz hale gelmesi kuraklık ve susuzluk sorununun şiddetlenmesine neden olmaktadır.

Dünyada içme suyu ihtiyacını sağlayan tatlı su kaynakları toplumun sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir. Küresel ısınma ile birlikte yaşanan kuraklıklarda veya sulak alanlardaki su seviyesinin yükselmesine bağlı yaşanan taşkınlarda suyun önemi daha da artmaktadır (Zorba, 2022:101). Suyun azalması, bitki örtüsü tahribatı, toprağın yüzey malzemelerindeki gevşemeye bağlı olarak şiddetlenen kuraklığın uzaması gibi faktörler çölleşmeye neden olmaktadır. Çölleşme ise ekolojik verimi düşürmekte ve tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir (Türkeş, 2017:171-174).

Dünyada kuraklık, su seviyesinin yükselmesinden daha çok etkili bir küresel iklim değişikliği etkenidir. Ancak oluşumu diğer iklimi etkileyen faktörlerden daha uzun bir süreci kapsamaktadır. Kuraklık aynı zamanda daha geniş coğrafyaları etkilemektedir.1998'de Greenpeace'in hazırladığı İklim Değişimi ve Akdeniz Bölgesi adlı kitapta dünyada şiddetlenen kuraklığın sürdürülebilir kalkınmayı olumsuz etkileyeceği, su kıtlığının artması sonucu salgın hastalıkların artışı ve ekosistemin bozulması ile tarımı olumsuz etkileyeceği aktarılmaktadır. Küresel ısınmanın tetikleyeceği mevcut ısınmadaki 1°C'lik artışın havzanın 2020'li yıllardan itibaren 1,4-2,6 °C ısınmasına sebep olacağı aktarılmıştır. Korkunç tahminde dünyada bu durumdan en çok etkilenecek ülkeler Afrika ve Doğu Akdeniz ülkeleridir (Duygu, 2019:2).

Kuraklığa bağlı tarımsal verimin düşmesi ve gıda yoksunluğu genellikle insanların göç etmesinde ani bir tetikleyici değildir. Bu nedenle tehlikenin farkına varamayan, göç eylemini gerçekleştirememiş topluluklar yaşanan kuraklıkla daha da zayıf bir duruma gelebilmektedir ve göç edebilecek maddi koşullardan yoksunlaşabilmektedirler. Dolayısıyla kıtlık ve kuraklığın yaşandığı Afrika ülkelerinde daha da kötü tablolar ortaya çıkmaktadır (Bilben, 2019:351). Göçebe yaşantının hüküm sürdüğü ekonomik geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu bölgelerde su ve bitki örtüsünün önemi artmaktadır. Su kıtlığının sonucunda ortaya çıkan kuraklık gibi iklim değişikliği sorunları, çöllerle kaplı bitki örtüsünden yoksun, orman varlığı bakımından fakir ülkelerde bir çevresel güvenlik sorunu yaratmaktadır.

Bu çalışmanın konusu antropojenik faktörlerle oluşan çevre tahribatının küresel ısınma ve iklim göçmenliği üzerindeki olumsuz etkisinin şiddete dönüşümünün 2003'te Sudan Darfur'da yaşanan insani kriz bağlamında açıklanmasıdır. Çalışmanın amacı Sudan'ın Darfur eyaletinde yaşanan iklim değişikliğinin bölgeden yapılan göçlere etkisinin Afrika dinamikleri bağlamında değerlendirilmesidir. Çalışmanın birinci kısmında küresel ısınmaya karşı uluslararası örgütlerden Avrupa Birliği'nin rolüne değinilmiş, ikinci kısımda iklim değişikliği kavramı güvenlik ekseninde ele alınarak iklim göçmenliği kavramına ilişkin görüşlere yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise iklim değişikliğinin göçü tetikleyerek şiddete yol açtığı gerçeği Darfur özelinde değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden yararlanılmış, literatür taraması yapılmıştır.

2. İklim Değişikliği ile Mücadelede Küresel İş Birliği

İnsan temelli küresel iklim değişikliği dünyada 19.yüzyıl itibariyle Sanayi Devrimi'nin etkisiyle fosil yakıt tüketimindeki artışa bağlı olarak gelişmiştir. Sanayileşmede kullanılan fosil yakıtların sera gazı emisyonuna etkisi 1990'da %29 oranındayken, 2000'e gelindiğinde %32'ye yükselmiştir (Simeonava & Diaz-Bone, 2005:2541). İklim değişikliği çoğunlukla insan faktörü ile "antropojen etkenlerle" ortaya çıkan, iklim koşullarındaki büyük ölçekli ve yerel etkileri bakımından önemli sonuçlar ortaya çıkararak uzun bir zaman periyodunda yavaş gelişen değişiklikler olarak tanımlanabilir (Türkeş, 2008: 27). Birçok çevre sorunundan farklı olarak iklim değişikliği ve iklim değişikliğinin olası sonuçları devletlerin kendi sınırları içerisinde tutamayacakları ve diğer ülkelere gelecek olan etkilere karşı sınırlarını kapatamayacakları bir durum oluşturmaktadır. Bu durum ülkeleri küresel iklim değişikliği konusunda iş birliğine yönlendirmektedir. Bu iş birliği kapsamında uluslararası iklim rejimlerinin kurulması gerekli hale gelmiştir (Uğur, 2019:83).

Dünyada yaşanan çevresel tahribatlar arttıkça iklim değişikliği üzerine somut ve bağlayıcı politikaların geliştirilmesi zorunlu hale gelmektedir. Somut politikalar bağlamında 1992’de gerçekleştirilen Rio Konferansı önemlidir. Konferansta İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin imzalanması önemli bir adım olmuştur. Ancak sözleşmede imza edilen Ortak Geleceğimiz Raporu’nun bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Süreç 3.Taraflar Konferansı ve Kyoto Protokolü ile tamamlanmıştır (Ulueren, 2016). Protokolde alınan karar gereği sera gazı emisyonlarının gelişmiş ülkelere 2008-2012 arasında 1990 seviyesinin %5’in altına indirilmesi (Mazı, 2010:100-101) devletlerin ekonomik faaliyetlerini yürütmesinde fosil yakıtların tüketimini azaltarak yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi konusunda etkili olsa da gelişmiş kuzey ülkeleri egemenlik alanlarını daralttığından dolayı protokole mesafeli bakmıştır. Çünkü gelişmiş ülkelerin sera gazı salınımlarını azaltmaları daha sınırlı endüstriyel üretim yapmaları ya da çevreye zarar vermemek için geri dönüşümü sağlayan yüksek maliyetli teknolojileri kullanması demektir.

Dünya ülkelerinin iklim değişikliğine getirecekleri çözümler küresel iş birliğini zorunlu kılmıştır. Uluslararası örgütlerin rolleri ve iklim değişikliğine ilişkin politikaları süreci yönetmekte önem taşımaktadır. İklim değişikliği ile mücadeleyi en önemli dış politika aracı olarak kabul eden AB, Kyoto Protokolü’ne taraf olmayan ABD’nin protokole katılımı konusunda ikna çalışmaları yapmıştır ve çevre konusunda yönlendiricilik üstlenmiştir. Ayrıca AB, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerle ilişkilerini yürütürken, çevre politikasını dominant bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır (Aksoy & Uğur, 2016:224-225).

ABD’nin çevresel rejimlere yaklaşımı genel anlamda olumsuzdur. Rusya, Çin, Japonyagibi ülkelerin küresel tedbirleri alma konusundaki isteksizlikleri de AB’yi küresel iklim değişikliği siyasetinde lider konuma getirmiştir (Uğur vd, 2016:289).Ayrıca AB çevre üzerine yürüttüğü politikalarda askeri bir güç yerine sivil güç araçlarına başvurmuştur. Bu, birliğin yürüttüğü politikalarda daha az risk taşıdığından tercih edilen bir yoldur (Aksoy & Uğur, 2016:224).

3. İklim Göçmenliği Kavramı

3.1. İklim Değişikliğinin “Güvenlik” Bağlamında Değerlendirilmesi

Güvenlik konusu dünyada daha çok Soğuk Savaş döneminde ön plana çıkmış ve disiplinin gelişimini sağlayan ana tema savaşlar olmuştur (Walt, 1991: 22). Bu kavram Soğuk Savaş öncesi askeri güvenlik kapsamında incelenirken, Soğuk Savaş sonrası güvenliğin siyasal, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları incelenmeye başlanmıştır (Kaypak & Yılmaz, 2019:856). Soğuk Savaş, göçün boyutlarının belirlenmesinde etken olmuştur. Dünyada düzensiz göç hareketleri ve uluslararası terörist grupların yürüttükleri faaliyetler, Soğuk Savaş

sonrası güvenlik tehdidi olarak nitelendirilmiş, güvenlik çalışmaları bu dönemde ulus devletin kontrolünden çıkmış, küresel bir boyut kazanmıştır (Köşer, 2021:563-564).

Güvenlik yaklaşımının merkezi, devlet yönetimini korumaktan çıkmış, toplumu içeriden ve dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı korumaya yönelmiştir. Bu koruyuculuk algısı devlet yönetimlerinin güvenlik kavramını içselleştirmesini zorunlu bırakmıştır (Kaya, 2016:9). Maslow'un hiyerarşi piramidinde yer aldığı üzere güvenlik kavramı yaşamın devamını sağlayan fiziksel ihtiyaçların bir üst basamağında yer almaktadır. Çünkü temel ihtiyaçları giderilen insan güvenli bir çevrede yaşayarak kendisini korumak isteyecektir (Maslow, 1968:38-44). Bireyin güvenliğini ise devlet sağlayacaktır. Birey güvenliğinin olmadığı bir yerde çevresel güvenlik söylemi çok temelsiz kalacaktır. Devletlerin ulusal güvenliği sağlaması diğer devletlerle olan ilişkileri ve toplumsal barışı doğrudan etkilerken, güvenlik kavramını günümüzde sadece ulusal güvenlik bağlamında değerlendirmek yetersiz kalmaktadır. Çünkü güvenlik kavramı çok boyutlu bir kavram olarak ulusal güvenlikle sınırlandırılmayacak kadar geniş bir konudur.

Bugün dünyada yaşanan küresel iklim değişikliği ve çevresel sorunlar çevresel güvenlik kavramını ortaya çıkarmış ve çevresel güvenlik devletlerin ulusal güvenliğini tehdit edecek boyutta değerlendirilmesi gereken konular arasına girmiştir. Dolayısıyla çevresel güvenlik ikincil/alçak (low politics) olarak değil, birincil/yüksek (high politics) politikalar arasında ele alınması gereken bir konu haline gelmiştir. Bu nedenle iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz koşullardan kaçış, doğal afetler, kıtlık, su kaynaklarına yakınlaşarak güvenli bir alanda barınma ihtiyacı gibi nedenlerin yanı sıra savaş, terör ve şiddet olaylarından kaçış nedeniyle yapılan göçler (Yılmaz vd., 2020:285) sonuçları itibariyle güvenlik kavramı ile kesişmektedir.

İklim değişikliğine bağlı olarak gelişen göçlerin sayıca artışı göçlerin gerçekleştiği sınır hatlarında göç edilen bölgelere yerleşen göçmenlerin iç ve dış güvenliği etkileyebilecek önemli unsurlar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Göçmenlerin gidilen yerleşim alanlarında bir güvenlik meselesi olarak tanımlanması ile "göçün güvenlikleştirilmesi" gündeme gelmiştir. Dünyada 1980'lerde başlayan bu süreç 11 Eylül 2001'deki Amerikan İkiz Kuleleri saldırısı ile belirginleşmiş ve OrtaDoğu'da 2010'da patlak veren Arap Baharı ile zirveye çıkmıştır (Mavi, 2022:253). 2010'da Tunus'ta 26 yaşındaki bir gencin yönetsel yozlaşma, gelir dağılımı eşitsizliği ve geniş halk tabanının yoksulluğuna karşı direnci ile başlayan Arap Baharı Orta Doğu ülkelerinde başlayan isyanların ve güvenlik krizinin miladı olmuştur (Yılmaz vd., 2020:290).

Günümüzde göç konusu güvenlik ve güvenlikleştirme meselesi haline gelmiştir. Güvenlik bu anlamda göçün hem nedeni hem de sonucu olabilir ki bu güvenlik söyleminin

göç eden gruplar ve göç edilen mekanlar arasında konu olmasına neden olmaktadır (Yılmaz vd., 2020:285). Güvenlikleştirme ise bir siyasi aktörün belli bir konuyu normal siyaseti olumsuz etkilediği düşüncesiyle bir tehdit unsuru olarak görerek güvenlik alanına itmesi ile açıklanabilir. Ayrıca siyasetin resmi ve yerleşmiş olan yapısının ötesinde acil tedbirler kullanması yoluyla gerçekleşmektedir (Karyotis, 2007:3; Stivachtis, 2008:14).

Dünyada küresel iklim değişikliği ile birlikte çevresel bozulmaların artması çevrenin güvenlikleştirilmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. İklim değişikliği ve çevresel sorunlar siyasi istikrarsızlıkların belirleyici sebepleri arasında sayılmaktadır. Çevresel sorunların bir ülke ile sınırlı kalmayıp, tüm ulusları etkileyecek sonuçlara yol açması çevrenin güvenliğinin sağlanmasını zorunlu bırakmaktadır (Gürseler, 2022:249). Çevre kaynaklı yapılan göçler suç oranlarında da artışa neden olabilmektedir. Çünkü kişi başına düşen gelir seviyesi düşmekte, yoksulluk suç oranlarını doğrudan etkilemekte ve göçün güvenliği zedelenmektedir(Cömertler & Kar, 2007:55).

İngiltere iklim değişikliği konusunu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne getirerek, küresel ısınmanın “güvenlik” unsuruna ne şekilde etki edeceğine dair bir rapor sunmuştur (United Kingdom, 2007). Raporla küresel ısınma sonucu su seviyesinin yükselmesi ile beraber ada devletlerinin sular altında kalabileceği ve kıyı şeritlerinin değişimine neden olacağı belirtilmiştir (Yılmaz & Navruz, 2019: 4).Rapor çevresel güvenlik ve güvenlikleştirme konularına önem verilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Çevresel güvenlikleştirme sağlanamadığında kıtlık şiddete yol açabilir (Homer-Dixon, 1994: 5) Çünkü gelişmemiş ülkelerde kaynaklar üzerindeki çatışmalar daha baskın bir hal almıştır. Bu da çevre ile şiddet arasında bir korelasyon olduğunu bize göstermektedir. Çevresel çatışmalar iç politikayı doğrudan etkileyen ulus-altı çatışmalar olarak yoğunluk kazanmaktadır (Dalby, 2008:179-180).

İklim değişikliği sonucu ortaya çıkan enerji ve diğer kaynak kıtlıkları insan yaşamını doğrudan etkilemektedir. Dünyada tatlı su kaynaklarında %20-30'lara varan azalış gözlemlenmektedir. Kaynakların kıt olduğu az gelişmiş ülkelerde ise adil olmayan kaynak bölüşümü, yoksulluğu arttırarak refah seviyesindeki düşmeye bağlı olarak sosyal gerilimlere ve insani krizlere yol açmaktadır. Ayrıca tarımsal üretimin elverişsiz hale gelmesi ve kuraklık sorunu insanları kırdan kente, hatta uluslararası göçe yöneltmektedir. Bu durum da doğrudan olmasa da göç edilen yerlerdeki toplumsal düzeni değişime uğratmakta, istihdam sorunu yaratmakta ve etnik unsurların sivrilmesine yol açarak toplumsal gerilimi arttırmaktadır (Yılmaz & Navruz, 2019:5). Tarımın özellikle gelişmekte olan ülkelerde birincil ekonomik faaliyet olarak yapılması, iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanan olumsuzluklardan bu

ülkelerin etkilenmelerine ve toplumlarında çevre tahribatı kaynaklı yoksulluğun artmasına sebebiyet vermektedir (Çundur & Cömertler, 2010: 68).Çevresel gözlemlere göre daha güçlü ve sık fırtınalar, seller, su taşkınları gibi aşırı hava olayları ile şiddetli kuraklıklar ve yükselen deniz seviyeleri gibi daha uzun vadeli, kademeli sorunlar iklim değişikliği ile ilişkilendirilir. İklim değişikliğinin sonuçları bazı bölgeleri daha fazla etkilediği söylenebilir.

IPCC 5. Değerlendirme Raporu aşırı hava olaylarının çoğunlukla, özellikle düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerde, planlı göç için yeterli kaynağa sahip olmayan popülasyonları etkilediğini doğrulamaktadır. Rapor ayrıca, yoksulluk veya diğer sosyo-ekonomik sorunlarla birlikte iklim değişikliğinin dolaylı olarak şiddetli çatışma risklerini arttırabileceğini öngörmektedir (IPCC, 2014:16).

Dünyada yaşanan su ve gıda yoksunluğu, iklim değişikliğine bağlı olarak yağış miktarının azalması ve düzensizleşmesi ile ortaya çıkmaktadır. Devletler ise kıt olan bu kaynakları elde etmek için rekabet etmektedirler. Açlık ve susuzluk çevresel güvenliği tehdit eden unsurlardır. Bu sorunların kuraklık ve kıtlığın hüküm sürdüğü ülkelerde savaşlar yoluyla çözülmeye çalışılması var olan sorunları daha da arttıracaktır (Toset vd., 2000: 978).

Devletlerin iklime bağlı göçü güvenlikleştirmesi için daha kapsayıcı, katılımcı ve ekolojik anlamda duyarlı bir yapıya dönmesi gerekmektedir. Ekolojik açıdan duyarlı ve yeşil politikalar hem çevresel hem de insani krizlere yönelik müdahaleleri kapsamaktadır. Küresel iş birliklerinin ana aktörü olan devletler çevre konusunda yerel ve küresel sivil toplum örgütlerinin politikalarına uyumlu çevre ve göç politikaları yürütmelidir (Özer & Atvur, 2019:330).

3.2. İklim Göçmenliği Kavramı, Neden İklim Göçü? Küresel İklim Değişikliği-Göç Senaryoları

İnsan faktörü hem iklimi değiştiren hem de iklim değişikliğinden etkilenen ana unsurdur. Bu nedenle iklimsel değişimlerin insan yaşamı üzerindeki etkileri ulusal politikaların belirlenmesinde ve uluslararası ilişkilerde belli bir siyaset izlenmesinde önem taşımaktadır. İnsanların göç etme hareketinin iklim değişikliği ve çevre temelinde incelenmesi iklim göçmenliği kavramını inceleme konusu haline getirmiştir.

İklim göçmenliği kavramı Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'ne göre iklim mülteciliği veya çevresel mülteciler olarak tanımlanmıştır. Buna göre iklim mültecisi ikamet edilen ülkede, çevresel bozulma, kötüleşme ya da yıkım nedeniyle yerinden ayrılmak zorunda kalan ve uluslararası bir sınırı aşan kişiye denmektedir (Perruchoud &Redpath Cross, 2011: 45). Kırsal alanlardan kentlere göçlerde geçim olanaklarını iyileştirmek ve değiştirme amacının çevre ve göç ilişkisinde önemli bir bağlantısı olduğu kabul edilmiştir. Mevsimsel açlık, gıda

güvensizliği ve kuraklık toplumun iklim değişikliğine karşı direncini kırarken, göçü hızlandırmıştır (Schaik&Bakker, 2017:2).

İklim değişikliği ve göç arasında literatürde önemli tartışmalar bulunmaktadır. İklim değişikliği alanındaki çalışmaların bazıları deniz seviyelerindeki yükselme, iklimsel olayların artışlarında ve sıklaşmalarında birçok insanın kötü iklim şartlarından kaçarak göç hareketliliğinde bulunmak zorunda kalacağını öngörmektedir (Myers, 2005). Göçü negatif eğilimde değerlendiren bu yaklaşımlarda çok büyük sayıda insanın çevre mülteci haline geleceği ve iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle yerinden edileceği belirtilmektedir.

İklim göçü kavramsal olarak karmaşık ve politik olarak çekişmeli iki konunun kesiştiği noktada ortaya çıkmaktadır. İklim değişikliği ve göç iklim koşullarındaki değişikliklerin, hava olaylarının veya doğal olayların çevre üzerindeki etkilerinin insanları yeniden yerleşmeye teşvik etmesiyle ortaya çıkmaktadır (Podesta, 2019). Kavramın karmaşıklığı çok nedenli çok taraflı ve çok disiplinli doğasından kaynaklanmaktadır. Küresel ısınma, deniz seviyesinin yükselmesi, seller, kuraklık, buzulların erimesi ve aşırı hava olaylarının ortaya çıkışı hem iklim değişikliği için hem de bu etmenlere bağlı olarak ortaya çıkan göç hareketinde etkili olmaktadır (Morrissey, 2009: 4).

İklime bağlı nedenlerle yapılan göçle ilgili olarak göçmen veya mülteci teriminin kullanılması sorunu 1951 Birleşmiş Milletler Mülteciler Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün mülteci tanımından kaynaklanmaktadır. Sözleşme, mülteci ve göçmen arasındaki farktan bahsetmezken, çevre sorunlarını yerinden edilmenin bir nedeni olarak belirtmemektedir (Bates, 2002:467-468). Göç, burada insanların olağan yerleşim yerlerinden gönüllü veya gönülsüz hareketleri, ayrılışları olarak ifade edilmiştir. Bates, göç etme kararının çevresel uyarılara bağlı olan yerinden edilmiş insanları kategorize etmekte etkili olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda kendi isteğiyle vatanını terk eden kişilere göçmen, yerinden olmaya veya göç etmeye zorlananlara çevre göçmeni, kendi isteği dışında göç etmek zorunda kalanlara ise çevre mülteci olarak ifade etmiştir. Bates, çevresel mültecilerin ortaya çıkışını çevresel tahribatla ilişkilendirmektedir. Bunun yanı sıra doğal afetler ve çevrenin barajlar vb yollarla kamulaştırılmasının çevreyi kirletmekle kalmayıp tükettiğini savunmaktadır (Bates, 2002:468-475).

Marshall çevre göçmenliği tanımını çeşitlendirmektedir. Bireysel yerinden edilme deneyimlerine dayalı olarak açıkça çerçevelenmiş çevre göçmeni kategorilerini oluşturmanın uluslararası toplumun onların ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yanıt vermesini sağlayacağını iddia etmektedir. Bu nedenle çevre göçmenleri (environmental migrants) kavramını zorunlu çevre göçmenleri (compulsory environmental migrants), baskı altındaki çevre göçmenleri

(environmental migrants under pressure), geçici çevre göçmenleri (temporary environmental migrants) ve insan-çevre göçmenleri (human environmental migrants) olarak sınıflandırmıştır.

Marshall (2016)'ın sınıflandırmasına göre zorunlu çevre göçmenleri, öncelikle çevresel faktörlerin bir sonucu olarak evlerinden ve/veya geçim kaynaklarından kalıcı bir şekilde yerinden edilmiş veya edilecek olan kişilerdir. Baskı altındaki çevresel göçmenler istedikleri yaşam standardını yakalayamayan bu nedenle iklim değişikliği sonucu ortaya çıkan su, gıda ve barınma krizinde daha yumuşak iklim şartlarına sahip ülkelere göç etmek için baskı altında olan insanları kapsamaktadır. Bir defaya mahsus ciddi bir çevresel felaketle zorunlu olarak kısa süreli göç eden göçmenler geçici çevre göçmenlerini tanımlamaktadır. İnsan-çevre göçmenlerini ise insanların çevresel kaynaklar üzerindeki çatışmalarının sonucunda evlerinden ve geçim kaynaklarından mahrum bırakılması olarak tanımlamıştır.

Göç literatüründe yer alan bir diğer kavram da "iklim değişikliği göçmeni"dir. Bu göçmenlerin kapsamı iklim değişikliğinin bir sonucu olarak göç etme potansiyeline sahip herkeştir. Baldwin, göçün her zaman mevcut gelecekte gerçekleşebileceği potansiyel bir olgu olarak uykuda bekleyen hazır bir dinamik olduğunu savunmaktadır (Baldwin, 2012:636).

İklim değişikliği ve göç ilişkisi bağlamında Norman Myers'in iklim göçmenliği üzerine iddiaları önemli ölçüde kabul görmüştür. Buna göre küresel ısınma etkisi başladığında 21.yüzyılın ortalarında iki yüz milyon kadar çevre mülteci olabilecektir (Campbell, 2014:1).

Çevre üzerine çalışmalar yapan bazı sivil toplum kuruluşları çevre göçmeni sayısının Myers'in tahminlerinin üstünde olabileceğini belirtmişlerdir. Christian Aid iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilen insan sayısının bir milyarı geçebileceğini öne sürmüştür (Campbell, 2014:1). IPCC senaryolarını inceleyen Brown ise en az yıkıcı senaryoda bile göçteki % 5 ve % 10 oranlarındaki bir artışın iki yüz milyondan fazla insanın yerinden edilmesi ile sonuçlanacağını belirtmiştir. Burada en kötü ihtimal dâhilinde fosil yakıtların sınırsız kullanımı ile oluşabilecek senaryolara vurgu yapılmıştır (Brown, 2008: 11).

Göçün uluslararasılaşmadığı durumlarda, hareket kabiliyeti kısıtlı gruplar iç göçe yönelerek buldukları kötü iklim şartlarının getirdiği olumsuzluklardan bir nebze kaçabilmektedir. Bu şekilde iklim değişikliğine bağlı iç göç hareketliliği ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk oranının en fazla olduğu yerlerde göç hareketi genellikle olumsuz yaşam şartlarından kaçmanın bir yolu olarak görülmektedir. Göçlerin çıkış noktasında gıda krizi, kötü beslenme şartları, kuraklık ve şiddetli yoksulluk gibi etmenler etkilidir (Castles & Miller, 2008:197).

Sera gazlarının atmosferdeki oranları 1990-2100 döneminde 3°C'lik bir artış sağlamıştır. En iyi olasılıkla artışın 2-4,5°C olacağı öngörüldüğünden bu sıcaklık artışının

dünyada yaratabileceği ekolojik ve sosyolojik felaketleri tahmin etmek önem taşımaktadır. Çünkü küresel ısınmanın artışı dünyadaki su döngüsünü değiştirecek, kara buzulları ve deniz buzullarının erimesine bağlı olarak su seviyesi yükselecek artan su seviyesi taşkınlara ve sel felaketlerine neden olabilecektir. Sıcaklık artışı çöl alanları ve tropikal iklim alanlarında ise kuraklık sıklığının artmasına ve kuraklığın şiddetlenmesine neden olacaktır (Türkeş, 2008:1). Buna ilaveten 2100 yılına kadar sıcaklıkta 0,5 °C'lik artış, deniz su seviyesinde 20 cm'lik artma, tropikal iklimlerde yağışın artması beklenmektedir. Ormanların antropojen etkenlerle yok edilmesi, tarımsal alanlardaki azalmaya bağlı olarak atmosferdeki karbondioksitin 2 katına yükselmesi ortalama 2,5 °C'lik bir sıcaklık artışı senaryosu ortaya koymaktadır (Aksay vd., 2005:29). IPCC'nin iklim değişikliği senaryolarına göre dünyada iklim değişikliğinin yerkürenin ortalama 1,5°C ile 5,8 °C arasında ısınmasına neden olacağı tahmin edilmektedir. Bu ısınmanın en çok Orta Doğu ve Afrika ülkelerini etkileyeceği belirtilmektedir (UNEP, 2007:2). İklim göçüne dair tahminlere göre iklim temelli göçün 2050'ye kadar 200 milyondan 1 milyara kadar göçmene etki edebilecek düzeye gelebileceği öngörülmektedir (Aid, 2007: 1). Yalnızca Sahra altı Afrika, Güney Asya ve Amerika için 143 milyondan fazla iç göçmen öngörülmektedir (Rigaud vd., 2018).

2015 yılına gelindiğinde Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC)'nin verdiği bilgilere göre aşırı iklimsel felaketler sonucunda 19,2 milyon insan başka yerleşim alanlarına göç etmişlerdir. 8,6 milyon insan ise gördükleri şiddet ve çatışmadan kurtulmak amacıyla göç etmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla iklimsel nedenlerle yapılan göç çatışma nedeniyle yapılan göçü ikiye katlamıştır (Platform on Disaster Displacement, 2023).

2020'de 40,5 milyon insan göç hareketinde bulunmuştur. Bu göçlerde Covid 19 Pandemisi'ne rağmen itici faktörler çevresel sorunlar ve doğal afetler olmuştur. Çatışma ve şiddet etkisi ise geri planda kalmıştır (IDMC, 2021:6).

IPCC (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli)'de doğrudan iklim değişikliğinin etkileri özellikle deniz seviyesindeki artış veya doğal afetler ve dolaylı olarak değişen geçim kaynaklarına bağlı olarak yapılan göçlerden bahsedilmektedir. Düzensiz yapılan bu göçlerde yüksek sıcaklık ve kuraklığın önemli bir belirleyici olduğu vurgulanmıştır (Schaik & Bakker, 2017:2).

3.3. Afrika'da İklim Değişikliği-Göçmenliği ve Geleceği

Çevre kaynaklı göçü ifade eden iklim göçmenliği, dünyada genellikle kıt kaynakların olduğu, kuraklık, susuzluk ve gıda güvenliği gibi birinci derece hayati konularda sıkıntı yaşayan Afrika ülkelerinde yoğun bir şekilde görülmektedir. Göçün hedef ülkesi genellikle Batı devletleri olmakla beraber, kıta içerisinde de daha iyi doğal kaynaklara sahip olan

bölgelere göçler sınırlı da olsa yapılmaktadır. Afrika'da göçün kapsamı farklı iklim koşullarına sahip olan bölgeler arasında bile değişkenlik gösterdiğinden iklime bağlı göç hareketi sık gözlemlenmektedir.

Dünyada susuzluk, kuraklık, ormansızlaşma, fosil yakıtların tüketimi küresel ısınmaya neden olurken, en büyük etkiyi yaz aylarında kuraklığın şiddetinin arttığı Afrika ülkeleri yaşamakta, iklim göçmenliği kavramının ortaya çıkışı ve yaşadığı süreç Afrika ülkelerinde kolaylıkla örneklendirilebilmektedir. İklim değişikliğinin ana belirleyicisi olan susuzluk ve kuraklık; yaşamı olumsuz etkilemektedir. Buna ilaveten Kuzey Afrika ülkelerinde kanalizasyon ve su arıtma altyapıları bulunmadığından atıkların doğrudan suya gönderilmesi ile ciddi su kirliliği ortaya çıkmaktadır. Su tüm dünya ülkeleri için olduğu gibi yıl boyu sıcaklığın 18 °C'nin altına düşmediği sıcak Afrika ülkeleri için dış politikada önemli bir silah aynı zamanda bir çatışma sebebi haline gelmektedir.

Afrika'da ormanlar hem doğal hem de beşerî faktörlerle büyük ölçüde etkilenmektedir. Bölgede bitki örtüsü dağılımı, yer altı su seviyesine bağlı olarak gelişim göstermektedir. Afrika'da doğal kaynaklar için yaşanan rekabet, tarımsal faaliyetleri arttırmak için arazilerin genişletilmesi bitki örtüsü ve su havzalarının yok edilmesiyle sonuçlanmıştır (Hughes, 1988:127). Afrika ülkeleri su krizi yaşayan ülkelerin başında gelmektedir. Bu ülkeler su stresi yaşayan ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Küresel ısınma bu bölgelerde su sıkıntısını şiddetlendirdiğinde, akarsu akımlarının ve yer altı su seviyesinin de düşmesiyle kuraklığı şiddetlendirecektir (UNEP, 2001:13).

Afrika'da sıcaklık artışına bağlı olarak ortaya çıkabilecek senaryolar dikkat çekicidir. Kurak bölgelerde aşırı yağışlar sonrası virüs mutasyonları gelişebilecektir (Aksay vd., 2005:38). Ayrıca deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak kıyıya yakın bir şekilde konumlanan içilebilir su kaynaklarının denizle birleşmesi halinde içme suyu elde etme sıkıntısı çeken Afrika ülkelerinde bu durum daha da belirginleşecektir (Aksay vd., 2005:38). Afrika'da iklim değişikliğine bağlı olarak gıda krizi de yaşanmaktadır. Tarımsal üretim kurak bölgelerde tehlikeye girecektir. Tropikal alanlarda ise su taşkınlarına neden olacaktır (Beckerman, 1992: 262). Özellikle tarımsal faaliyetlerde ilkel ve bilinçsiz su kullanımı sonucu yetmeyen su kaynakları ile toprağın ekilip biçilememesi gıda güvenliğini tehlikeye sokmaktadır (UNEP, 2001: 13).

Fosil yakıt tüketiminin dünyadaki hava kirliliğinin nedenlerinin %60'ını oluşturduğu bilgisinden hareketle (Sinha, 1998:7), oluşan sera gazlarının Afrika'da hava kirliliğini ne derece etkilediği ortaya konabilir. Karbon yutağı ormanların az gelişmiş Afrika ülkelerinde enerji kaynağı olarak kullanım başta olmak üzere insani faktörlerle tahribatı sonucu

ormansızlık ortaya çıkmaktadır. Ormansızlaşma küresel iklim değişikliğinin temel belirleyicilerindendir. Çünkü ormanlar sürdürülebilir ekosistemde lider aktörlerdendir. Ormanlar dünyada en çok biyolojik çeşitliliğe sahip ekosistem olarak kuraklığı önleme, yağış getirme ve karbon emilimini azaltma gibi işlevleriyle görev yapmaktadır. Orman ürünleri ise Afrika gibi yoksul kıtalarda yaşamını sürdürmek için önemli bir yaşamsal kaynağı teşkil etmektedir (McDermott vd., 2010:3).

Ormanların ekolojik sistemdeki önemine dair çalışmalar 1987’de BM tarafından yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” Raporu ile 1992’de BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) ile olmuştur. Ortak Geleceğimiz Raporu ile sürdürülebilir kalkınma kavramı iklim değişikliğinin merkezine alındığından Rio Deklarasyonu Gündem 21, Orman Prensipleri Belgesi İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi gibi sözleşmeler ormanların korunmasına dair tedbirler almıştır. Ayrıca Paris İklim Anlaşması ve Kyoto Protokolü ormanlar konusunu genişçe ele almıştır (Atmış, 2017:298). Burada sera gazı oluşturan enerji kullanımı, sanayi kuruluşları, yanlış arazi kullanımı ve orman tahribatı üzerinde genişçe durulmuştur (Tolunay, 2016: 154).FAO’ya göre her yıl 15,4 milyon hektar ormanlık alan yok olmaktadır. Bu alanların %42’si Latin Amerika’da, %31’i Afrika’da, % 27’si Asya’da bulunmaktadır. Nüfus artışıyla beraber ormanların hem enerji kaynağı olarak tüketimi hem de tarım arazisi elde etmek için deformasyonu bitki örtüsünün yok edilmesiyle sonuçlanmaktadır (IPCC, 2001).

Dünyada orman varlığının sürdürülebilirliği için orman varlığı bakımından fakir ülkelerde ve ormansızlaşmanın görüldüğü ülkelerde FAO, UNEP, WWF, TTO ve CIFOR (Uluslararası Ormancılık Araştırma Merkezi) gibi uluslararası örgütler girişimler başlatmıştır (Atmış & Çil, 2013: 355). Bu süreçlerden olan Kurak Zone Afrika Süreci Afrika kıtasının kuraklıkla mücadele eylem planını teşkil ettiğinden önem taşımaktadır (Wilkievd., 2003: 4).

Bilinçsiz otlatma ve odun kullanımı, otlatma alanlarını daralttığından meralarda ot yerine çalılışma ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak orman tahribatı iklim değişikliğini tetiklemekte ve küresel ısınmaya direnci düşürmektedir (Talu, 2015:307). Bitki örtüsü tahribatı, aşırı otlatma, hatalı sulama teknikleri ve yanlış arazi kullanımı sonucunda ortaya çıkan çölleşme ise iklim değişikliğini etkileyen başka bir unsurdur.

Afrika’da susuzluk ve artan kuraklıkla birlikte muson yağmurlarının azalması ve göçebe toplulukların mera ve otlakları aşırı kullanımı ile toprağın nemi tutma özelliği kaybetmesine bağlı olarak çölleşme başlamıştır (Duygu,2019: 1). Birleşmiş Milletler, özellikle Afrika ülkelerinde yaşanan çölleşme ile savaşmak ve kuraklığın etki derecesini azaltmak için çalışmalar yapmaktadır (Türkeş, 2017:175). Birleşmiş Milletler Çöl ile Savaşım Sözleşmesi

çerçevesinde (BMÇSS), BM gelişmiş ülkelerden çölleşmeye karşı ek mali kaynaklar sağlamasını ve çölleşme ile mücadelede sahip oldukları teknolojik fırsatları paylaşmasını, Afrika ülkelerinden ise kuraklıkla mücadeleyi ana politikaları haline getirmelerini, kuraklıkla sürdürülebilir kalkınma planı yapmalarını hükümet dışı aktörlerin katılım sağlayarak işbirliği yapmalarını, çölleşmenin önüne geçilmesi için yeterli finansal kaynağın ayrılmasını beklemektedir (Türkeş, 2017:178-179).

İklim değişikliğinin yarattığı yoksunluk ve yoksulluk Afrika'da göçü etkilemektedir. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Afrika'dan yapılan göçler göç edilen destinasyonlarda korku ve endişe uyandırmaktadır. Bunun temelinde Avrupa'nın Müslüman nüfusunun demografik yükselişinin hem Avrupa'nın kültürel, etnik ve dini yapısını değiştirmesi hem de İslami aşırılık tehdidini ortaya çıkarması yatmaktadır. Afrika'dan Avrupa'ya göçler Avrupa devletleri için yüksek bir güvenlik sorunudur. Göç, insan hakları ve sığınmacılarla ilgili AB yasaları ve prosedürleri Avrupa ülkelerinin Afrikalı göçmenleri geri çevirmesini zorlaştırmaktadır. Diğer yandan Kuzey Afrika devletleri, Avrupa'ya göçü sürekli teşvik etmektedir. Göç, Kuzey Afrika'daki kaynaklar ve istihdam üzerindeki baskıyı hafifletmek için bir emniyet şeridi görevi görmektedir. İklim değişikliğinin bu zorlukların her ikisini de önemli ölçüde şiddetlendirmesi beklenmektedir. Bu nedenle PopulationCouncil Raporu'na göre (2010: 4008-409) devam eden göç, önümüzdeki 20 yıl içinde Kuzey Afrika ülkeleri için daha da önemli hale gelecektir. Ayrıca Raporda Kuzey Afrika'da iklim değişikliğinin 2030 yılına kadar yapılacak göçlerde önemli bir tehdit unsuru olacağı belirtilmektedir.

Afrika'da yaşanan iklimsel stresin yatay bir göç hareketi yerine sınır aşan bir göç hareketi ile devam edeceği beklenmektedir. Çünkü Afrika içerisindeki diğer bölgelerde de toplumsal huzur ve güven temeli sağlanmış değildir. Bu nedenle son 1 yıl içerisinde göçe kaynaklık eden Afrika ülkelerinden göçün hedefi olan Avrupa ülkelerine yönelen düzensiz göçmen sayısının 1 milyon kişiyi aştığı belirtilmektedir (Sezik, 2022: 147).

4. İklim Değişikliğinin Sosyolojik Yansımaları

4.1. Sudan'daki İç Karışıklıkların Temelleri, Çevre Konusu Hükümet için Nerede?

Bir Kuzey Afrika ülkesi olan Sudan, Afrika kıtasının en geniş yüzölçümüne sahip olan ülkelerinden biri olarak (Kramer vd., 2013:2) farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Sudan Kuzey Afrika ile Güney Afrika arasında bir köprü görevi üstlenmiştir, Arap ve Afrika uygarlıklarının kesişim noktasında bulunan ülke geniş tarım arazilerine sahiptir.

Uzun yıllar İngiliz sömürgesinde kalan ülkenin kuzeydoğusunda Müslüman Araplar, güneydoğusunda ise Afrikalı yerliler yaşamaktadır (Barbour, 1964:209). Müslüman Araplar ve Afrikalı yerliler arasında uzun süre çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalarda 2,5 milyon

Sudanlı'nın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Natsios & Abramowitz, 2011:19). Müslüman Sudan Hükümeti güney kesimdeki Hristiyan Afrikalılarla mücadeleye girmişler, bu iç çatışmalarda da çok büyük kayıplar yaşanmıştır. Darfur'da yaşanan çatışmalar ABD tarafından soykırım olarak adlandırılmıştır (Natsios, 2008:77).

Sudan zengin yeraltı kaynaklarına sahip bir ülke olduğundan sömürgeleştirilmek istenmektedir. Uzun yıllar İngiliz sömürgesinde kalan Sudan, hidrokarbon, petrol, doğalgaz rezervlerinin güçlü olması bakımından stratejik öneme sahip bir ülkedir. Nil Nehri'nin ülkeyi baştan başa geçmesi, doğuda Kızıldeniz kıyısındaki limanları ve önemli bir konumda olması Sudan'ın jeostratejik önemini arttırmaktadır (Kavas, 2008b: 6). Sömürge haline getirilmek istenen Sudan yönünü Çin başta olmak üzere diğer Asya ülkelerine çevirmiştir. Sudan, Çin ve ABD arasında paylaşılamayan bir pasta görünümündedir. Tüm bu zenginlikler ülkede iç ve dış kaynaklı çatışmaların olmasına zemin hazırlamaktadır (Arpa,2011:97).

Federal yapı ile yönetilen ve 17 eyaleti bulunan Sudan'da tropikal iklim özellikleri görülmektedir. Bu iklim ülkede yılın çoğu gününde sıcaklığın şiddetini arttırmakta, kuzeyde çok kuru, güneyde ise tropikal iklim özelliklerinin görülmesine neden olmaktadır. Yıllık yağmur oranı kuzeyde neredeyse sıfırdır. Yağış miktarı Sudan'ın merkezinde 500 mm, güneyinde ise 1000 mm civarındadır. Yıl boyu sıcaklık değeri 18 °C'nin altına düşmeyen ve dört mevsim sıcak yaşanan bu iklimde Nil Nehri bir kurtarıcıdır. 1984-1985 yıllarında Sudan'da yaşanan çatışmalarda kuraklığın çok büyük bir etkisi olmuştur (Bromwich, 2018:12).

Tarihten bu yana Mısır hâkimiyetinde kalan Nil Nehri, üzerinden geçtiği 10 Afrika ülkesinden biri Sudan olması bakımından Sudan için kritik öneme sahip bir kaynaktır. Bu nedenle Sudan Mısır'la su krizi yaşamaktadır (Warburg, 2007: 476). Güney Sudan'ın Nil Nehri'nin suyunu kullanma isteği de hem Sudan hem Mısır Hükümeti için sorun yaratmaktadır (Zorba, 2022:101).

Tarihte Sudan ve Mısır arasında Nil Nehri'ne dair bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşmanın temelinde bir İngiliz sömürgesi olan Mısır'ın Nil Nehri'nden daha çok yararlanarak İngiltere için dokuma sanayiinde kullanılmak üzere pamuk başta olmak üzere endüstriyel tarım ürünleri yetiştirmesi yatmaktadır. Bu nedenle İngiltere'nin Mısır'ın lehine bir su paylaşımı kararı aldırıldığı görülmektedir. Yapılan anlaşma hakkaniyetsiz olmuş, Mısır %92,3; Sudan ise %7,7 su kullanım payı elde etmiştir. Ancak 1959'da siyasi bağımsızlığını kazanan Sudan Mısır Hükümeti ile yeniden bir su paylaşımı yapmak istediğinde su kullanım payını %25'e yükseltmiştir (Bayram, 2017:66).

Nil Nehri suları Sudan'ın ekonomik, sosyal, kültürel yapısı ve dış politikasında belirleyici role sahiptir. Nil sularından yer altı suyu depolanarak sulama ve sivil kullanımda yararlanılırken, üzerinde kurulan barajlardan elektrik üretilmekte, denizcilik ve balıkçılıkta yararlanılmaktadır (Republic of the Sudan, 2017).

Afrika'daki en uzun nehir olan Nil Nehri, Afrika toprakları için can suyudur. Nil Nehri tarımla geçimini sürdüren Afrikalılar için tarihten günümüze önemini korumuştur. M.Ö. 2200 yıllarında Kuzey ve Doğu Afrika'da 200 yıl kadar süren şiddetli bir kuraklık yaşanmıştır. Bu kuraklık sonrası Nil Nehri'nin suları yetersiz kalmış, 50 yıl süre ile taşma seviyesine gelememiştir. Açlık ve susuzluk karşısında ölümler artmıştır (Duygu, 2019:1).

Nil Nehri bölge için hayati önemli olduğundan nehrin üzerinden geçtiği ülkelerde su paylaşım sorunu ortaya çıkmaktadır. Nehir bu denli paydaşları açısından sıkıntılı iken Sudan gibi siyasi istikrarı sağlayamayan Afrika ülkelerinde su paylaşım sorunu çarpan etkisi yaratmaktadır. Buna 2011'de Sudan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Güney Sudan'ın kaynak paylaşım sorununu da eklemek gerekmektedir.

1956'da bağımsızlığını kazanan Sudan'da sular hiç durulmamıştır. Ülke genelinde yerel dinlere mensup birçok etnik grupla beraber, kuzey kesimde Müslüman çoğunluk, güney kesimde ise Hristiyan çoğunluk yaşamaktadır. Sudan'da dinsel ve dilsel anlamda etnik unsurlar çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik hükümetin yanlı politikaları nedeniyle hem eleştiriye neden olmakta hem de eşit tutulmayan vatandaşlar iç isyanları ateşlemektedir.

Ülke yönetimi uzun yıllar Sudan'ın kuzeyinin elinde olması güney kesimde rahatsızlık yaratmıştır. Güneydeki Hristiyan Afrika kabileleri ile kuzeyli Araplar arasındaki ilk ihtilaf buradan başlamaktadır. 1983'te şer-i yönetime geçilmesi güney kısmı Hristiyanlardan oluşan Sudan'da büyük yankı yaratmış, yeni bir ayaklanmanın fitili ateşlenmiştir. 2002'de ABD baskısıyla kuzey ve güney arasında ateşkes imzalanmış, ateşte 2011'de Sudan idaresi üzerine bir referandum yapılacağı belirtilmiştir (Arpa, 2011: 101-102). Sudan ve Güney Sudan ayrımına gidilmesinden sonra Güney Sudan'da kalan petrol ve su kaynakları Sudan Hükümeti ile paylaşım noktasında kriz çıkarmıştır. 2005'te Güney Sudan ve Sudan arasında anlaşma yapılmış, petrol kaynaklı gelirlerin iki ülke arasında paylaşılması kararlaştırılmış, güney kesime ise özerklik verilmesine karar verilmiştir (Plaut, 2010:21). Ancak kuzey ve güney sınırları arasında petrol kaynaklarının hangi tarafa ait olacağı çözülememiştir. Lahey Adalet Divanı'na başvurulmuş; buradan çıkan hükme göre Güney Sudan kuzey kısımdan %70 oranında daha fazla petrol kaynağını sınırlarına dâhil etmiştir (Arpa, 2011:102).

Sudan siyasi olarak karışık bir ülkedir ancak yaşanan şiddet olaylarının temelinde açlık, kıtlık, kuraklık olabileceği göz ardı edilmektedir. Halbuki iklim değişikliğine bağlı olarak

ortaya çıkan kuraklık ve susuzluk yaşamı tehdit eden birincil konulardır. İnsan sağlığının korunmadığı, insan yaşamının sürdürülebilmesi için gerekli olan temel besin maddelerinden yoksunluk yaşanan bir ülkede toplumsal huzurun yakalanması imkânsızdır. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bir toplumun mutlu bir toplum olması beklenemez, böyle bir ortamda sadece yaşamı sürdürme egosu ile hareket edilecektir, vatandaşlık bilinci ve devlete bağlılık duygusu ortaya çıkmayacaktır. Tüm bunlar da isyanı ve şiddeti getirecektir.

Sudan Kabine Bakanlığı'nın Hükümet Raporu (2019)'na göre Sudan hükümet programında toplumsal refah ve kalkınmayı desteklemek ve çevreyi koruma amacı, siyasal krizlerin ve sosyolojik çözülmenin olduğu toplumda neredeyse son sıraya konmuştur. Ülkede yaşanan kriz açıklanırken, tabloda da görüldüğü üzere çevre ikinci plana atılmıştır.

Hükümet programı ülke sorunlarının çözümünde bir öncelik sıralaması yapmıştır. Bu sıralamaya göre ülke sorunlarının öncelik sırası aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1

2019 Sudan Kabine Bakanlığı Hükümet Raporu Genel Çerçevesi

1.Öncelik	Savaşa son vermek	6.Öncelik	Kamusal organların yeniden inşasını sağlamak
2.Öncelik	Ekonomik krizi gidermek	7.Öncelik	Ulusal çıkarları gözeterek bir dış politika oluşturmak
3.Öncelik	Yolsuzlukla mücadele etmek	8.Öncelik	Toplumsal refahı desteklemek ve çevreyi korumak
4.Öncelik	İnsan haklarını korumak	9.Öncelik	Genç nüfusa fırsat eşitliği sağlamak
5.Öncelik	Kadın haklarını tüm kamusal alanlara yaymak	10.Öncelik	Anayasa yapımı ve adil seçim sürecinin işlenmesini sağlamak

Kaynak: <http://www.sudan.gov.sd>, adresinde "Sudan Cumhuriyeti Kabine İşleri Bakanlığı" adlı bakanlık raporundaki veriler temel alınarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Sudan bir yandan iklim değişikliği krizinin baş gösterdiği diğer taraftan da Avrupa'ya yapılan iklim ve şiddete bağlı göçlerde göç güzergâhında olan bir ülkedir, hükümetin bu nedenle ülkenin geçiş bölgesinde olduğu gerçeğini de göz önüne alması gerekmektedir. Yerel dinamikleri ile baş edemeyen Sudan'ın transit bir ülke konumunda olması, yaşanan göç yükünün artması anlamına gelmektedir.

4.2. İklim Değişikliği Sonucunda Ortaya Çıkan Bir Kriz: Darfur

Tarihte Fur Sultanlığı olarak geçen bölge günümüzde Sudan'daki Darfur Eyaleti'dir. Fur Sultanlığı I. Dünya Savaşı'nda Osmanlıyanında savaşa katılmış, Osmanlı'yı desteklemiştir. Osmanlı'nın savaşta yenilmesinin neticesinde Osmanlı ile tek bağlantısı bulunan Fur Sultanlığı, Osmanlı ile tüm bağlarını koparmak durumunda kalmıştır (Hasan, 2005:7).

Darfur günümüzde yoksul bir bölgedir. Bölgede yoksulluğun yükselişi, altyapı yetersizlikleri, sermayeye sınırlı erişim ve ekosistemdeki bozulmalara bağlı olarak yaşanan çatışmalar iklim değişikliğine kırılganlığı arttırmaktadır (IPCC, 2007: 65). Sudan'da kuraklık yaklaşık 12 milyon hektar yağmurla beslenen tarımsal araziye tehdit etmektedir. 1971 ve 2002

yılları arasında 10 milyondan fazla insan kuraklıktan etkilenmiştir. 2000 yılında kuraklık gıda stoklarını azaltmıştır ve gıda fiyatlarının 3 katı artmasına neden olmuştur (Zakieldeen, 2007).

1970'lerde küresel çevre krizi ve kaynak kıtlığı endişeleri Sudan'da Arap-Afrikalı çatışmasını dayatmak için kullanılmıştır. Kalkınma adına yerel toplulukların şiddetli tahliyeleri Sudan'da iç savaş ve kıtlığa sebebiyet vermiştir (Verhoeven,2011:692). Bu iç savaşların en önemlisi bir insani krize yol açan Darfur Krizi'dir.

Bu nedenle DarfurSorunu'nun temelini çevresel tahribata dayandıran görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlere göre Darfur Sorunu dünyada yaşanan ilk iklim değişikliği çatışması olarak iklim göçmenliğini başlatmıştır (Mazo, 2010: 74). %24'ü çöllerle kaplı Darfur'da yer alan kısmi ormanların da tahribatı Darfur sorununun çevresel boyutunu oluşturmuştur (Khan, 2015: 13). BM, 2007'de yayınladığı raporda DarfurSorunu'nun ve yaşanan göçün temelinde iklim değişikliğinin yarattığı ekolojik krizin yattığını belirtmiştir (Brown, vd., 2008: 1143).

UNEP (2007), arazi bozulumu, çölleşme ve çatışma arasında güçlü bir bağlantı kurmuştur. Raporda Darfur'un, ekolojik bozulmalardan etkilenen, yaşanan tahribatlarla sosyal yapının da deformasyona uğradığı bir bölge olduğu ifade edilmiştir. UNEP (2007), arazi bozulumu, çölleşme ve çatışma arasında güçlü bir bağlantı kurmuştur. Rapora göre Darfur, ekolojik çöküşten kaynaklanabilecek sosyal hayatın trajik bir örneği olarak kabul edilmektedir. Darfur eyaleti ekilebilir Sudan arazilerinin %9'unu temsil etmektedir. Sudan genelinde ise ülke topraklarının %12,6'sı karasal tarıma uygundur. Darfur bölgesinde temel besin maddesi olan mısır, yağış isteyen bir tarımsal ürün olduğundan, artan kuraklık nedeniyle azalan verimde üretilmektedir. Geleneksel yağışlar yoluyla yapılan tarımda ise verim düşüktür (Siddig vd., 2018: 3). Darfur uzun süreli yağışlardan zarar görmüş bir bölgedir. 1970 ve 1980'lerde kuraklık, 1990'larda ise yağış çok düşmüş, taşkınlar olmuştur. 1984-85'lerde ise Darfur'da açlığa bağlı ölümler gerçekleşmiştir (Mazo, 2010:66-67).

Darfur'daki çatışmalar iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan şiddetli kuraklık, susuzluk, yağış miktarının düşmesi, ormansızlaşma ve çölleşme sonucunda hareket kazanmıştır. İsyancılar sonucunda ekolojik denge de bozulmuş, çevre tahrip edilmiştir.

Darfur çobanların ve hayvan yetiştiricilerinin yaşadığı geri kalmış bir bölgedir. Bu durum ortaya çıkan kıtlıkla beraber toprak ve su için kabileler arasında kanlı mücadelelere neden olmuştur. Hükümetin isyanı bastırması ve etno-ekolojik ortamda taraf tutması olayları şiddetlendirmiştir (Time, 2007).20. yüzyılın başlarına kadar nüfusu 1 milyondan az olan Darfur nüfusu günümüzde 6-7 milyona ulaşmıştır. 1960'ların sonunda yağışların azalması ile

birlikte kaynak arayışındaki rekabet artmış, kıt kaynakların artan nüfusa yetmemesi ile beraber ölümcül olaylar yaşanmıştır (Sachs, 2008: 248-249).

Kuzey, Güney ve Batı olmak üzere 3 bölgeye ayrılan Darfur Eyaleti'nde Furlar, Cancevidler, Zegave ve Masalit adlı kabileler yaşamaktadır. Cancevidler aslında Arap olmayan ancak Arap kültürünü ve dilini diğer kabilelere göre daha çok benimsemiş olan topluluktur (Kavas, 2008b: 5). Cancevidler hayvancılıkla geçinmektedirler ve göçebe bir topluluktur. Bu kabile tarımla uğraşmaktadır. Sudan hükümetinin dışlayıcı politikaları karşısında Darfur halkının bir kısmı Sudan hava kuvvetleriyle iş birliği yapmaktadır. Bunlar Cancevidlerdir. Diğer iki oluşum ise Cancevidlere muhaliftir. Darfur krizini yaratan muhalif taraflar Sudan Kurtuluş Hareketi ve Adalet ve Eşitlik Hareketi'nin taraflarıdır (Kavas, 2008b:6).

Darfur uzun süreli yağışlardan zarar görmüş bir bölgedir. 1970 ve 1980'lerde kuraklık, 1990'larda ise yağış çok düşmüş, taşkınlar olmuştur. 1984-85'lerde ise Darfur'da açlığa bağlı ölümler gerçekleşmiştir (Mazo, 2010:66-67). Darfur'daki uygulamalar bölgedeki kabilelerin geçmişte kaynak paylaşımı konusunda bir uzlaşma sağladıklarını ve kabilelerin kendi aralarında esnek geçim stratejileri uygulamaya çalıştıklarını göstermektedir (De Waal; 2005).

Hoile, (2008:38) iklim değişikliği ve buna bağlı yaşanan çevresel bozulmanın Darfur'da çatışma siyasetinin temelini oluşturduğuna şüphe bulunmadığını belirtmektedir. Arpa (2011: 112) ise Darfur'da yaşanan isyanların resmi hükümet güçleri ile isyancılar arasında gelişme gösterirken, hükümet yanlısı Arap Cancevidlerin de Afrikalı gruplarla silahlı çatışmalara girdiğini belirtmiştir.

Bölgede yaşayan Cancevidler göçebe bir kabiledir ancak bölgede ticaretle uğraşan Fur, Mesalit ve Zegave kabileleri geçmişte göçebe olup günümüzde yerleşik hayat sürdürmektedirler (Kavas, 2008b: 6). Siyasi otoriteyi sağlayamayan Sudan Hükümeti, kendi içindeki etnik unsurları anlama ve eşit kamusal hizmet dağıtma kabiliyetinden yoksundur. Bu nedenle ABD ambargosuyla karşılaşmıştır ve kendi vatandaşlarına eşit muamele yapamadığından dışarıdan gelebilecek her türlü kışkırtma ülke içi çıkabilecek isyana zemin hazırlamaktadır (Arpa, 2011:112).

Darfur'daki hizmet adaletsizliği Sudan'ın İngiltere'den koparak bağımsızlığını kazandığı 1956 yılında başlamıştır. Hartum yönetiminin etnik grupları Arap-Müslüman potasında eritme siyaseti bölgedeki hizmet adaletsizliğine dikkat çekici bazı sivil toplum hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Kızıl Alev, Sünni Hareketi, Darfur Kalkınma Cephesi, Batı Sudan Halk Teşkilatı gibi gruplar örgütlenmişlerdir (Bayram, 2017: 232).Hükümet yanlısı lobiciler ise iklim değişikliği ile ülke içi siyaseti doğrudan

etkileyen çatışmalar arasında doğrudan bağlantı kurmaktadır. Bunları hükümet yanlısı medya kuruluşları desteklemektedir (Verhoeven, 2011:695). Burada şunu belirtmekte yarar vardır: Hükümet yanlılarının Darfur'da yaşanan krizde isyanların temel etkeninin ülkedeki adil olmayan kaynak bölüşümü değil, iklim değişikliği olduğu vurgusu daha fazladır. Cancevidler gibi hükümet yanlısı kabileler, ulusal güvenliğin sağlanmasında Sudan Hükümeti'nin yanındadırlar, diğer yandan muhalif kabilelerin hükümete karşı düşman olmasına sebebiyet vermektedirler. Çünkü hükümete karşı ayrıcalıklı konumda olan bu kabileler, kendilerine verilen yetkileri zaman zaman kendi lehlerine kullanarak görevlerini kötüye kullanmaktadır. Arazi anlaşmazlıklarını kendi çıkarlarına hizmet ederek çözümleyebilmektedirler. Bunu yaparken muhalif olan gücü silah gücüyle tehdit etmekte ve caydırmaktadırlar. Bu kanlı yöntem, şiddeti artan kuraklık, toprakların veriminin düşmesi, suya erişimin kısıtlanması, yeni mera ve otlak arayışları gibi faktörlerle insanları zorunlu göçe itmiş, 1.290.000 kişi yerinden edilmiştir. 12.248 kişinin öldüğü 1078 köyün yakıldığı bu facianın temelinde eşit dağıtılmayan kaynaklar ve iklim unsuru yer almaktadır (Arpa, 2011:112). Natsios ise bu facianın yaşandığı 2003-2004'te 2700 köyün kapandığını, 250.000 Sudanlı'nın hayatını kaybettiğini, 2 milyon kişinin ise mülteci kamplarına kaçtığını iddia etmektedir (Natsios, 2008: 79).

2003'te her iki taraf çatışmalardan bitkin düşmüşken, Hartum'daki Ulusal Kongre Partisi ve Güney Sudanlı isyancı John Garang'ın Sudan Halk Kurtuluş Hareketi arasında saldırı belirtileri görülmeye başlanmıştır. Darfur'da ise çölleşme ve artan nüfusla beraber, göçebe Arapların develeri ve diğer hayvanları için otlak arayışları artmıştır. Ekilebilir arazi azalmıştır. Afrikalı çiftçilerle mücadele edecek baskın Fur kabilesi zayıflatılmak istenmiştir. Garang ise isyancıları cesaretlendirmiştir. Darfur'da çatışma Sudan Ordusu ve Cancevid isimindeki hükümet yanlısı gruplar ile Arap olmayan Müslüman Fur, Zegave ve Masalit kabilelerinden oluşan Sudan Kurtuluş Hareketi ve Adalet ve Eşitlik Hareketi arasında çıkmıştır. Bu gruplar Arap olmayan nüfusunu ezmekle suçladıkları Sudan Hükümeti ile savaşmaya başlamışlardır. Hükümet ise saldırılara Arap olmayan etnik gruplara karşı etnik temizlik kampanyası yürüterek karşılık vermiştir. Bu durum yüzbinlerce sivilin öldürülmesine yol açmıştır (Natsios, 2008: 81).

Ocak 2005'te yapılan ateşkesle birlikte iç savaş sona ermiş ancak gerilimler devam etmiştir. Çünkü anlaşma ile konfederal bir sistem kurulmuştur. Güney Sudan'daki yarı özerk hükümeti Sudan Kurtuluş Hareketi'nin kontrol etmesi kararlaştırılmıştır. Sudan Hükümeti güneyden elde edilen petrolden elde edilen tüm gelirlerin yarısını alacaktır. 2009'a kadar çok partili seçimler yapılacaktır. 2011'e kadar Güney Sudan'ın referandumu gitmesi gündeme

getirilmiştir. Referandum sonucunda da kuzey güney ayrımı noktasında bir karara varılması beklenmiştir (Natsios, 2008: 82).

ABD kökenli medya kuruluşları Sudan Rejimi'nin iklim savaşı söylemini sevdiğini çünkü kendi ulusuna yaptıklarını örtbas etmeye çalıştıklarını belirtmektedir. Hartum yönetiminin dışlama, himaye ve şiddet yanlısı olduğu belirtilmektedir (Time, 2007). Darfur Olayları'nı tırmandıran en önemli dış aktör ABD, zengin petrol kaynaklarına sahip olan Güney Sudan'ı desteklemekte, Güney Sudan'a silah yardımı yapmaktadır. Bunlardan bir diğeri İsrail ise, Sudan'ın kuzey kısmının da güç kaybetmesinin işine yaracağını düşünmekte, çünkü kendisi ile çatışma halinde olan Filistin'e yardım gönderen bir Sudan Hükümeti'nin varlığından rahatsızlık duymaktadır. Kuzeydeki Arap yönetimine karşı başta ABD olmak üzere Batı Avrupa devletleri ve kendini Orta Doğu'da modern bir batılı devlet gibi konumlandıran İsrail, Sudan'ın siyaseten karışmasını, gıda kıtlığı, susuzluk, kuraklık gibi sorunlar yaşamasını kendi lehine çevirmeyi isteyecektir. Bu anlamda Sudan Hükümeti'nin Cancevidler gibi Arap kabilelerle yarattığı militarist ortamın sorumluları olarak dünya medyasında Sudan'ı baskılamak ve olayları bir krize dönüştürmek emperyalist ülkelerin amaçlarına hizmet etmektedir. Batı'ya sırtını dönen Sudan Hükümeti yönünü Doğu'ya çevirerek Çin, Malezya gibi ülkelerle iş birliği yapmakta, Çin ise ABD karşısındaki güçlenen konumuyla ABD'nin kadrajına girmekte; her şekilde Sudan'ın sahip olduğu doğal kaynaklar ülkeyi paylaşılmak istenen bir enerji çekim merkezi haline getirmektedir (Kavas, 2008a: 5).

Sudan'ın parçalanmışlığı ve bu parçalanmışlığın başta ABD olmak üzere emperyalistler tarafından desteklenmesi, Sudan'daki enerji kaynaklarının Çin tarafından işletilmesi ve kullanılmasında ayrıcalıklar kazanmasına neden olmaktadır. Sudan aslında batılı emperyalist devletlerden kurtulurken, sahip olduğu enerji arzıyla doğulu güçler tarafından sömürülmektedir. İthalatı ihracatından daha çok olan Sudan Hükümeti, ekonomisi güçlü Çin tarafından kaynaklarının işletilmesine rıza göstermekte, bir başka sömürünün ana kaynağı olmaktadır. Bu sömürü gerçekleşirken, Çin ve ABD arasındaki ihtilaflar toplumsal huzurun bozulması için yeni sebepler oluşturmakta, isyanlar desteklenmekte, ulusal sınırların parçalanmasına çabalanmaktadır. Petrol kaynaklarının büyük kısmı sınırları içerisinde kalan Güney Sudan hala militarist havayı sürdürmekte, batılı güçler tarafından desteklenerek herhangi bir savaşa hazır hale getirilmektedir (Kavas, 2008a: 8). Çin, gelişmekte olan bir ülke olarak yeni hammadde ve enerji kaynaklarına erişimde Afrika'yı ilk sıraya koymuş ve Sudan'la dış ticaret hacmi en büyük ülke olarak Darfur krizine müdahil olmuştur. ABD ve Fransa gibi ülkelere dış ticaret hacminde üstün gelmiştir. İklimle bağlı yaşanan sosyal ve siyasal olaylar uluslararası krize dönüşmektedir (Bayram & Emiroğlu, 2016: 504).

Ülke içi krizin çözümü “eşitlik” ekseninde sağlanabilecektir. Eşitliğin sağlanması ise bu hükümet tutumuna göre mümkün görünmemektedir. Adil kaynak paylaşımının olmadığı, vatandaşların ayrımcılığa tabi tutulduğu bir ortamda farklı etnik unsurların da bir arada olması karışıklıkları tırmandıracaktır. Sorunların çözümünde “güvenlik” unsurunun merkeze alınması önem taşımaktadır.

Ulusal güvenliğin tek bir ordu ile sağlanması, güvenliğin sağlanmasında herhangi bir aşiret veya kabileden destek alınmaması; hükümetin farklı etnik gruplara eşit mesafede yaklaşmasını beraberinde getirecektir. Hükümetin vatandaşlara eşit mesafede yaklaşması dış faktörlerden kolaylıkla etkilenen Sudanlı grupların eşitsiz uygulamalara karşı sakinleştirilmesinin temel koşulu olarak görülmektedir. Sudan’da kaynak paylaşımında hükümet kanadının adaletli olması ve eşitlikçi yaklaşım sergilemesi beklenmektedir. Bunun sonucunda küresel ısınma etkisiyle kaynak arayışının sonucunda ortaya çıkan göçlerde oluşabilecek yeni sorunları minimize etmek mümkün hale gelebilir. Göçlerin yönetiminde çıkan güvenli yer bulma sorunu çarpık kamplasmalarla sonuçlanabilir. Bu da elverişsiz çöl iklimine ev sahipliği yapan Sudan’da yaşanan insani krizi daha da derinleştirebilir.

Ülkede siyasi istikrarın sağlanamaması kamplarda kalış süresini uzatabileceğinden farklı etnik grupların yer aldığı kamplarda güvenlik açığı riski yükselebilecektir. Kamplarda eğitim imkânlarının kısıtlılığı uzun vadede sosyal sorunların filizlenmesine ve suç oranlarının artışında sıçramaya neden olabilecektir. Ayrıca kamplarda yaşayan grupların kendi yaşamsal sürekliliklerini sağlamak için kendi başlarına güvenliği sağlama girişimleri olabilecektir. Bu da ayrı bir kutuplaşma ve örgütlenme ihtiyacını ortaya çıkararak güvenlik açığı ortaya çıkarabilecektir (Ağır & Sezik, 2015:114-115).

Darfur bölgesinden batı komşusu Çad’a da iklimsel göçler yapılmaktadır. Bu göçler ise Çad Hükümeti tarafından olumlu karşılanmamakta, iki ülke arasında dönüşümlü olarak mülteci ve sınır krizi yaşanmaktadır. Sudan’ın kesişim noktasında olması uluslararası çevresel güvenliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer yandan her yıl binlerce Afrikalı Avrupa’ya göç için yollara düşmektedir. Kuraklık ve küresel ısınma Afrikalıları göçe iten ciddi itici faktörler olarak yerini aldığından dolayı “iklim değişikliği” Afrika kıtasındaki göçün belirleyici unsurları olarak kabul edilebilir. Çünkü geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Afrika kabileleri yaşamın devamlılığı için bu arayışı sürdürmek durumunda kalmıştır. Darfur’daki göçün baskılanması için kırsal kalkınma politikalarının Sudan Hükümeti’nce öncelenmesi ve göçün güvenlileştirilmesi gerekmektedir.

Sudan’daki şer’i yönetimin 30 yıllık iktidarı sonrası sekülerleşmeye gidilmiştir. Bunun Arap ve Afrikalı kabilelerin çatışmalarını yatıştırıcı etkisi olabilir. Ancak hükümetin anayasal

düzenlemeleri yaparken entegrasyon politikalarına öncelik vermesi beklenmemtedir. Çünkü demokratik katılım mekanizmasını güçlendiren politikaların çevre kökenli sorunların tetiklediği iç isyanları durdurabileceği düşünülmektedir (Euronews, 2020).

5. Sonuç ve Değerlendirme

Darfur Krizi'nin ortaya çıkışında Güney Sudan'daki petrol yataklarının Darfur bölgesini de kapsadığı bilgisinin ortaya çıkmasının da bir etken olduğu düşünülmektedir. Darfur'daki kabileler arasındaki çatışmaların ve çıkan iç isyanların küresel aktörler tarafından desteklendiği düşünülmektedir. Krizin baş göstermesi ile başta ABD olmak üzere dünya devletleri tarafından uygulanan ambargolar Çin tarafından uygulanmamıştır. Çünkü Sudan Çin için yeni bir sömürge alanı olmaya başlamış, Çin'e enerji ve hammadde tedarikçiliğini üstlenmiştir.

ABD'nin Sudan üzerindeki menfaati nedir? Zengin mineral ve petrol kaynaklarına sahip ancak bunları işleme teknolojilerinden yoksun fakir Güney Sudan'da barışın sağlanması için neden bu çabayı vermektedir? Neden Bush yönetiminde Sudan'a bir ABD elçisi atanmıştır? Neden mülteci kampları kurarak Sudanlıları korumuştur? Yerinden edilen insanların aynı bölgelere geri dönmemesiyle petrol çıkarılan bölgeleri sahiplenerek neden çitlerle çevirmekte ve kendi toprağı gibi muamele etmektedir? ABD, Çin gibi güçlü aktörlerin bölgede petrol işleyişinden neden rahatsızlık duymaktadır? gibi soruların cevaplanması ABD'nin Darfur olaylarını neden bir krize dönüştürdüğünün, dünya kamuoyuna yansıttığının ve bu olayları bir katliam ve soykırım olarak ifade ettiğinin anlaşılması için önem taşımaktadır.

Yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin bir alanı kapsayan Sudan'da yaşanan iklimsel ve siyasal stresin bölgede büyük can kayıplarına neden olduğu ortadadır. Siyasal istikrarın sağlanamadığı ülkede en son 15 Nisan 2023 tarihli iç isyanların başlamasına istinaden halkın içme suyu ve gıdaya erişim konusunda sıkıntı çektiği bilgisi ile güncel isyanların kökenine inilerek 2003 Darfur Krizi'nden beri yaşanan siyasal istikrarsızlığın domino etkisi yaratıp yaratmadığı yeni bir araştırmaya konu teşkil edebilir. Bölgede sürekli tekrar eden siyasal istikrarsızlıklar bölgede tansiyonu yükselten bir etmendir. Sudan Ordusu ve Cancevid kökenli Paramiliter Hızlı Destek Kuvvetleri arasındaki çatışmalar Sudan'daki iç siyaseti doğrudan etkilemiş, Sudan halkını yeni bir göç olayına maruz bırakmış görünmektedir. Darfur eyaletinde yaşanan isyanlarda 2003'te hükümet kanalıyla isyanları bastıran Cancevid kökenli silahlı güçler bugün Sudan Hükümeti'ne karşı bir güç yarışına girmiş, siyasal güç yarışında roller değişime uğramıştır.

Gelinen noktada hükümet programında ilk sırada yer alan savaşa son verme hedefine ulaşamamıştır. İç siyasetini sakinleştiremeyen Sudan'da demokrasi, insan hakları ve çevre

low politics konular olmaya devam edecek gibi görünmektedir. Ülkede toplumsal barışın uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanması imkânsız görünmektedir. ABD, Çin ve Rusya gibi küresel güçlerin bölgedeki yer altı kaynaklarını işleme yönündeki istekleri bölgeyi bir paylaşım unsuru haline getirmeye devam edecektir.

Görünen odur ki Sudan sahip olduğu zengin kaynaklar nedeniyle her dönem Doğu ve Batı ülkeleri için bir çekim merkezi olacaktır. Otokratik yönetim tarzı nedeniyle insan haklarının çok daha fazla ihlal edildiği, açlık ve kıtlığın sürdüğü, şiddetin tırmandığı ve iklime bağlı göçler nedeniyle yoksulluğun arttığı Sudan, toplumsal yaşamın çözüldüğü ve iç ile dış tehlikelere açık konumuyla dünya kamuoyunun gündeminden düşmeyecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı Beyanı: Sorumlu yazar: %50 Diğer yazar: %50

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author: 50% Other author: 50%

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Ağır, O., Sezik, M. (2015). Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 95-124.
- Aid, (2007). Human Tide: The Real Migration Crisis 6, ChristianAid Report, London. 1-50.
- Aksay, C.S., Ketenoğlu, O.& Kurt, L., (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25), 29-42.
- Aksoy, M. & Uğur, Ö. (2016). Avrupa Birliği’nin Dış Politikadaki Aktörlülüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 213-227.
- Arpa, E. (2011). Sudan ve Darfur Sorunu, T.C Türk İş birliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı, 40(2), 97-122.
- Atmış, E. & Çil, A. (2013). Sustainable Forestry in Turkey, *Journal of SustainableForestry*, 32(4), pp.354-364.
- Atmış, E., (2017). Ormansızlaşmaya İlişkin Düzenlemeler, içinde “*Uluslararası Çevre Rejimleri*”, (Ed.G.Orhan, S.C.Mazlum, Y.Kaya), Dora Yayıncılık, Bursa.
- Baldwin, A. (2012). Orientalising Environmental Citizenship: Climate Change, Migration and the Potentiality of Race. *Citizenship Studies*, 16 (5-6), pp. 625-640.
- Barbour, K. M. (1964). North and South in Sudan, a Study in Human Contrasts, *Annals of the Association of AmericanGeographers*, 54(2), pp. 209-226.
- Bates, D. (2002). EnvironmentalRefugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change. *Population and Environment*, 23 (5). pp. 465-477.
- Bayram, M. & Emiroğlu, H., (2016). Afrika’da Artan Çin Nüfuzunun Çok Yönlü Sonuçları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yıl:4, sayı:28.
- Bayram, M. (2017a). İsrail-Güney Sudan İlişkilerinin Siyasal Ekolojisi. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 59-77.
- Bayram, M. (2017b). Çin’in Darfur Politikası. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 229-250.
- Beckerman, W. (1992). (Ed.), *Global Warming and International Action: An Economic Perspective*”, *The International Politics of the Environment*, ClarendonPress, New York.
- Bilben, M. (2019). Dünyadan Örnekler Işığında İklim Değişikliği Kaynaklı Göçleri Anlamak. *MediterraneanJournal of Humanities*, 9(2), pp.335-355.
- Bromwich, B. (2018). “Power, Contested Institutions and Land: Repoliticising Analysis of Natural Resources and Conflict in Darfur”. *Journal of EasternAfricanStudies*, 12(1). pp:1-21.
- Brown, O. (2008). *Migration and Climate Change*, IOM Migration Research Series, 31. Geneva: International Organization for Migration.
- Brown, O., Hammill, A.&McLeman, R. (2007). Climate Change as the “New” Security Threat: Implications for Africa. *International Affairs*. 83(6), pp:1141-1154., Oxford UniversityPress.
- Campbell, J.R. (2014). *Climate Change Migration in the Pacific*. University of Hawaii Press, 26(1), pp:1-28.

Castles, S. & Miller, M.J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri (Çev. B.U.Bal ve İ.Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cömertler, N.& Kar, M. (2007). Türkiye’de Suç Oranının Sosyo Ekonomik Belirleyicileri, Yatay Kesit Analizi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62(2), 38-57.

Çondur, F.& Cömertler, N. (2010). Çevre Kirliliği ve Yoksulluk İlişkisi, Büyük Menderes Havzası Örneği. Ekonomi Bilimleri Dergisi. 2(2), 65-72.

Dalby, S. (2008). Security and Environmental Connections. (Çev.B.Yavuz), *International Relations*, 5(18), pp.179-195.

De Waal, (2005). *Famine That Kills*, Oxford University Press, Oxford.

Duygu, E. (2019). Kuzey Afrika ve Ortadoğuda Su Sorunu. Policy Commons, 1-7.

Euronews, (2020).<https://tr.euronews.com/2020/09/06/sudan-da-hukumet-din-ile-devleti-birbirinden-ay-rmay-kabul-etti-30-y-ll-k-islami-yonetim-s>, Erişim Tarihi: 16.01.2023.

General Framework for the Programme of the Transitional Government, (2019). Republic of Sudan Ministry of Cabinet Affairs, <http://www.sudan.gov.sd/index.php/en/pages/details/10/2>, Erişim Tarihi: 16.01.2023.

Gürseler, C. (2022). Çevresel Güvenlikte Teori ve Pratik: Darfur, Suriye ve Filistin Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme, (Ed. H.Karaaslan, M. Demirel), içinde *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları*. Nobel Yayıncılık, Ankara.

Hasan, Y.F. (2005). Sudan Özelinde Türk - Afrika İlişkilerinin Bazı Yönleri (Çev. H. Bilgin Dikici). Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. TASAM.

Hoile, D. (2008). *Darfur: The Road to Peace*. London: European-Sudanese Public Affairs Council.

Homer-Dixon, T.F., (1994). “Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases”, *International Security*, 19(1), pp.5-40.

Hughes, F.M.R. (1988). The Ecology of African Floodplain Forests in Semi-Arid and Arid Zones: A Review, *Biogeography and Development in the Humid Tropics*, 15(1), pp:127-140.

IDMC (2021). “Climate Change, Widespread, Rapid and Intensifying”, https://www.internaldisplacement.org/sites/default/files/publications/documents/grid2021_idmc.pdf, Erişim Tarihi: 17.01.2023.

IPCC (2001). “Climate Change: The Scientific Basis”, Contribution of Working Group 1 to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, UK and New York. Cambridge University Press.

IPCC (2007). Synthesis Report, An Assessment of the Intergovernmental Panel on Climate Change. IPCC, Geneva.

IPCC (2014). Climate Change Synthesis Report, *Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Geneva.<https://epic.awi.de/id/eprint/37530/>, 10.01.2023.

Karaca, R.K.& Yüce, M.(2019). Çin’in Afrika Kriz Bölgelerindeki Dış Politikasının Analizi, Darfur ve Güney Sudan Örnekleri, *Siyasal Dergisi*, 29(1), 1-32, İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

Karyotis, G. (2007). “European Migration Policy in the Aftermath of September 11: The Security-migration nexus”, *Innovation*, 20(1), pp:1-17.

- Kavas, A. (2008a). Çin-ABD Rekabetinde Çözumsuzlüğe Sürüklenen Bir Mesele: Darfur, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, s.12.
- Kavas, A. (2008b). Sudan Cumhuriyeti (Cumhuriyetü's Sudan), https://tasam.org/trTR/Icerik/770/sudan_cumhuriyeti, TASAM, Erişim Tarihi: 11.01.2023
- Kaya, A. (2016). İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı (Çev.N.Y.Ural). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kaypak, Ş. & Yılmaz, V. (2019). Security Understanding of a New Dimension in the Globalization Process and Environmental Effects. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 855-868.
- Khan, M. (2015). The Hidden Puppeteer: Environmental Degradation and the Darfur Conflict, *Harvard International Review*, 36(4), pp.12-14.
- Köşer, A. Ş. (2021). Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu, (Ed, G.İ.Öner ve N.A.Şirin Öner), içinde “*Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kramer, S. R., Lobban, Jr. ,Richard, A., &Lobban-Fluehr, C., (2013).*Historical Dictionary of The Sudan*, Scarecrow Press, Fourth Edition, Plymouth .
- Marshall, N. (2016). “Forced Environmental Migration: Ethical Considerations for Emerging Migration Policy”, in *Ethics, Policy, Environment*, 19 (1). pp. 1-18.
- Marshall, N. (2016). “Forced Environmental Migration: Ethical Considerations for Emerging Migration Policy”,
- Maslow A. (1968). *Motivation and Personality*, Harber Publishing, New York.
- Mavi, İ. (2022). İnsan Hakları Bağlamında Göçün Güvenlikleştirilmesi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(26), 252-268.
- Mazı, F. (2010). İklim Değişikliği Sorunu ve Uluslararası Çözüm Arayışları, “*Çevre Sorunları Üzerine Güncel Yazılar*” içinde (Ed. U.Yıldırım), 100-120. Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- Mazo, J. (2010). Darfur: The First Modern Climate Change Conflict, pp.73-86.
- McDermott, C., Cashore, B.,&Kanowski, P. (2010). *Global Environmental Forest Policies*, London.Eartscan.
- Morrissey, J. (2009). *Environmental Change and Forced Migration: A State of the Art Review*. Refugee Studies Centre, University of Oxford.
- Myers, N. (2005). Environmental Refugees: An Emergent Security, 13th Economic Forum of the Organization for Security and Cooperation in Europe. *Scientific Research*, 5(12), [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkpozje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1323525](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkpozje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1323525), Erişim Tarihi: 20.01.2023.
- Natsios, A. S. (2008). Beyond Darfur: Sudan's Slide toward Civil War, *Foreign Affairs*, 87(3), pp. 77-93.
- Natsios A.S.&Abramowitz, M. (2011). Sudan's Secession Crisis: Can the South Part From the North Without War? *ForeignAffairs*, 90(1), pp:19-26.
- Özer, S.&Atvur, S. (2019), The Nexus of Climate Change and Migration, *The Academic Elegance*, 6(12), pp. 309-334.

- Perruchoud, R.&Redpath Cross, J.(2011), Göç Terimleri Sözlüğü, 2.Baskı, No:31, IOM, 01-110,İsviçre.
- Platform of Disaster Displacement, (2023).<https://disasterdisplacement.org/>, Erişim Tarihi: 17.01.2023.
- Plaut, M. (2010). Sudan: Electionsand Beyond: Polling in a PowderKeg, *The World Today*, 66(4), pp:21-23.
- Podesta, J. (2019), The Climate Crisis, Migration and Refugees. Brookings Institution.<https://www.brookings.edu/research/the-climate-crisis-migration-and-refugees/>20.01.2023.
- Population Council, (2010). Effects of Future Climate Change on Cross-Border Migration in North Africa and India.,*Populationand Development Review*, 36(2), pp.408-412.
- Republic of The Sudan, (2017).<http://www.sudan.gov.sd/index.php/en/pages/details/7/2>,Erişim Tarihi: 15.01.2023.
- Rigaud, K.K., Sherbinin, A., Jones, B., Bergmann, J., Clement, V., Ober, K., Schewe, J., Adamo, S., McCuster, B., Heuser, S. &Midgley, A. (2018). Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration, Worldbank, Washington DC.
- Sachs, J.D. (2008). Commonwealth: Economics for a Crowded Planet, London.
- Schaik, L.&Bakker, T., (2017). Climate–Migration- Security: Making the Most of a Contested Relationship, CligendaelInstitute.
- Sezik, M. (2022). Güneş Batıdan mı Doğacak? Son Göç Dalgasının Dünya Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*. 5(3), 145-155.
- Siddig, K., Stepanyan, D. Wiebelt, M., Zhu, T. & Grethe, H. (2018). Climate Change and Agriculture in the Sudan, Impact Pathways Beyond Changes in Mean Rainfall and Temperature, International Food Policy Research Institute, Washington.
- Simeonova, K. & Diaz-Bone, H., (2005). Integrated Climate Change Strategies of Industrialized Countries Energy, vol.30, pp.2537-2557.
- Stivachtis, Y.A. (2008). “International Migration and the Politics of Identity and Security”, *Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(1), pp: 1-24.
- Talu, N. (2015). Türkiye’de İklim Değişikliği Siyaseti. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Time (2007). How to Prevent the New Darfur?, *Time* 26, April.<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,1615171,00.html>. Erişim Tarihi: 20.01.2023
- Tolunay, D. (2016). “Ormancılık Politikaları ve Orman Köylülerinin Durumu”, (Ed. Onur Bilge Kula, Şükrü Durmuş) Dünyada ve Türkiye’de Ormansızlaşma, Türkiye’de Ormancılık Politikalarının Toplumsal Yansımaları Çalıştayı, Bodrum.
- Toset, H.P.W., Gleditsch, N.P., &Hegre, H. (2000). Shared Rivers and Interstate Conflict, *19*(8), pp:971-996.<https://www.prio.org/publications/7158>,
- Tuncel, G.& Ekici, S. (2019).Göçün Siyasal Etkisi: Suriyeli Göçmenlerin Türkiye Siyasetine Etkisi, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*,9(2), pp:48-72.

Türkeş, M. (2008). Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar; Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler, İklim Değişikliği ve Çevre, *Su Vakfı İklim Değişikliği ve Çevre Dergisi*, s.1, 26-37.

Türkeş, M. (2017). Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesi ve Türkiye'nin Durumu-Uyumu, içinde "Uluslararası Çevre Rejimleri". (Ed..Orhan, S.C.Mazlum, Y.Kaya), Dora Yayıncılık, Bursa.

Uğur, Ö. (2019), Climate Change in Global Politics in the Postmodern Era: A New Challenge and Responses, in "Contemporary Debates on Politics and Public Administration in the Postmodern Era, (Eds, Ö. Uğur and K.C. Doğan), Peterlang Publishing, Leck.

Uğur, Ö., Doğan, K.C., Aksoy, M. (2016). European Union as a Leader in Climate Change Policy: Assessing Europe's Roles in the World, *European Scientific Journal*, 12(5), 285-296.

Ulueren, M. (2016). Küresel Isınma BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü. <http://www.mfa.gov.tr/kuresel-isinma-bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-ve-kyto-protokolu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 25.05.2023.

UNEP (2001). United Nations Environmental Programme. Climate Change Information Kit, Nairobi. <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8301/-Climate%20Change%20Information%20Kit-2002125.pdf?sequence=3&amp%3BisAllowed=>, 12.01.2023.

UNEP (2007). United Nations Environmental Programme. Sudan:Post-Conflict Environmental Assesment.<https://www.unep.org/explore-topics/disasters-conflicts/where-we-work/sudan/sudan-post-conflict-environmental-assessment>, Erişim Tarihi: 12.01.2023.

United Kingdom, (2007). Energy, Security andClimate. United Nations Security Council Open Debate: UK ConceptPaper, https://unfccc.int/files/application/pdf/ukpaper_securitycouncil.pdf, Erişim Tarihi: 12.01.2023

Verhoeven, H. (2011). Climate Change, Conflict and Development in Sudan: Global Neo-Malthusian Narratives and Local Power Struggles, *Development andChange*, Blackwell Publishing, 42(3), pp.679-707, Oxford.

Walt, S.M., (1991). "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, 35(2).

Warburg, G. R. (2007). The Search for the Sources of the White Nile and Egyptian-SudaneseRelations. *Middle Eastern Studies*, 43(3), pp: 475-486.

Wilkie, M. L., Holmgren, P. &Castaneda, F. (2003). Sustainable Forest Management and the Ecosystem Approach: Two Concepts, OneGoal, Rome, FOA.

Yılmaz, F. H.&Navruz, M. (2019).Küresel İklim Değişikliği, İklim Mültecileri Ve Güvenlik, *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 13. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı.255-270.

Yılmaz, V., Çelik Efşan, N., Mecek, M. (2020). Suriyeli Göçmenlerin Kentlere Etkilerinin Torbalı Özelinde Değerlendirilmesi, içinde "Türkiye'de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi", (Ed.. V.Yılmaz, Y.Atmaca).Ekin Yayınevi, Bursa.

Zakieldeen, S.A. (2007). Vulnerability in Sudan.*TiempoBulletin* 62. <http://www.tiempocyberclimate.org/climate-change>, Erişim Tarihi: 11.01.2023

Zengin, İ. (2013). *Geçmişten Günümüze Türkiye-Sudan İlişkileri*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Zorba B. H. (2022). Güney Sudan'ın Bağımsızlığının Nil Nehri'nin Su Güvenliğine Etkisi.*Anadolu Strateji Dergisi*, 101-108.